Scolastica,

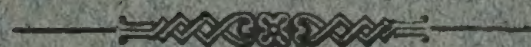
OF

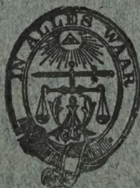
'T GEHEIM VAN ECHTE STUDIE,

DOOR

Dr. A. KUYPER.

TWEEDE DRUK.

AMSTERDAM. J. A. WORMSER.

Scolastica,

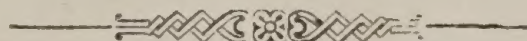
OF

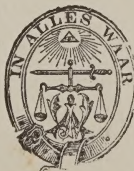
'T GEHEIM VAN ECHTE STUDIE,

DOOR

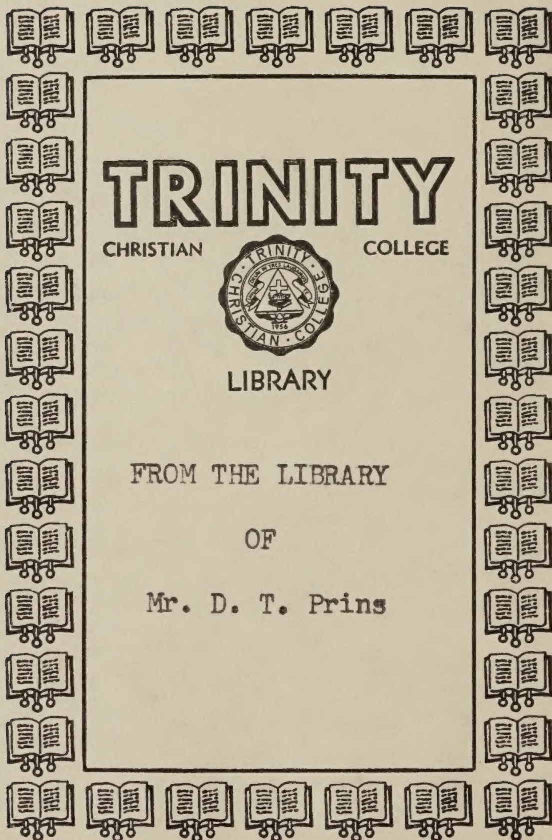
Dr. A. KUYPER.

TWEEDE DRUK.

AMSTERDAM. J. A. WORMSER.

VOORWOORD.

Als pro-Rector geroepen om ditmaal de lessen met een toespraak te openen, sprak ik over wat de ouden de disciplina scolastica *noemen.*

Men verzocht dit woord ter lezing.

Aan dit verzoek wordt door deze uitgave voldaan.

K.

AMSTERDAM, 1 October 1889.

WelEdele Heeren,

Studenten dezer Hoogeschool.

Ontvangt van den Senaat, als wiens tolk ik optreed, den welkomstgroet bij het *weer* of *voor het eerst* binnentreden in onze *aula academica*. Bij de drukkende zomerhitte was de dampkring u soms te zwoel, om van uw hersenen te groote inspanning te vergen, maar nu de lucht weer frisscher wordt, wierd het ook in uw brein allengs helderder, en prikkelt u met vernieuwden aandrang de *studielust*. Vriend „Bruin" maakt het zich zomers druk en gaat slapen, als de winter nadert, maar gij hebt juist *omgekeerde* levensmanier. Gij neemt er zomers wat rust van, en als de lucht hooger en de stand van den thermometer lager wordt, komt gij eerst recht in uw element.

Nog heugt mijzelf, uit mijn eigen studententijd, hoe schoon en rijk dat begin van elken nieuwen cursus ons tegenwenkte. In Juni een snakken om weg te komen. Het hoofd was moê; de gang ten einde gebracht; de beurs vaak leeg. Zóo ging het niet langer; en dan bood die breede zomervacantie,

die komende was, ons een verrukkend vergezicht. Uit die benauwde stad het land in; van de eenzame kamer naar het *sweet home;* geen colleges meer en geen examens; eigen meester van zijn tijd! o, Wat zouden we bij onze *penates* weer volop genieten en weer weelde uit het leven indrinken.

Ja, in Juni, dan opende die zomervacantie ons in het verschiet een *ware heerlijkheid.* Maar als dan Juni uit, en Juli genoten, en Augustus doorleefd was, dan raakte toch ook van die melk de room weêr af, en de herinnering aan het goed en gelukkig academieleven begon ons opnieuw door de verbeelding te spelen. De vacantie wierd zoo vaag en doelloos. Neen, zóo kon het toch niet eindeloos duren. Tot er ten leste verlangen *naar het eind* der vacantie kwam, schier even sterk als er eens heimwee naar het begin van de *feriae* in ons hart sprak.

En als dan eindelijk de dag naakte, dat we naar onze *Alma Mater* terugtogen, en er de oude collegezalen terugzagen en de oude commilitones terugvonden, dan ja, waren zelfs onze professoren ons een oogenblik lief op hun katheder geworden, en we waren blij ze terug te zien, die mannen, onder wier dictaat we soms zoo hard gezwoegd hadden, en die van achter de examentafel ons soms inquisiteurs leken in levenden lijve. Een besef, dat die Universiteit toch ons *eigenlijk* leven was en dat we in dat academieleven toch ons eigenlijk *element* terugvonden, doortintelde onze aderen; en met een *geestdrift*, alsof nu alles voor den wind zou gaan, en met een *moed*, alsof we dapperder dan ooit studeeren zouden, vingen we onbezorgd en dorstend naar meerder kennis den nieuwen cursus aan.

Moge dan onder soortgelijke gewaarwording elk *oud student* ook ditmaal hier zijn teruggekeerd! Een „oud student” is op het eind van de vacantie een visch op het droge geworden, en zijn weer begroeten van de Academiestad is voor hem als het opkomen van een vloed, die hem weer omvloeit en omstroomt en optilt, en hem baden doet in frissche wateren. En gij, mijne heeren! die *voor het eerst* in onzen kring verschijnt, kent dàt genot wel niet, maar u vervult schier een nog rijker weelde. *Voor het eerst student te worden,* het is voor u het inkomen in een nieuwe, geheimzinnige wereld, maar die juist om en door dat *geheimzinnige* zoo wonderbaar bekoort.

Weest mij dan gegroet en welkom aan deze plaatse, hetzij gij die weelde reeds kendet of voor het eerst tot haar ingaat, mijne heeren! Zij er een trilling van edeler voornemens in uw hart! Ziet frisch en open uit uw oog en verzamelt al uw kracht, om nu eens terdege te studeeren. Ook ons, uw Hoogleeraren, klopt het hart sneller, nu we u aan deze plaatse mogen wederzien. Van u en ons wordt ook nu weêr veel verwacht; zal ook dezen cursus veel gevorderd worden. Welaan, met mannenmoed en Christenzin onze taak dan weer opgenomen. En opdat het ons niet tegensla, begint gij en laat ons beginnen niet in overmoed, maar in ootmoedigen zin, en sta daarom uwe en onze hulpe ook nu „in den Name des Heeren”, die den hemel en de aarde en dus ook de wereld van het denken, en voor dat denken de wereld der studiën, geschapen heeft!

En zal ik u dan ter inleiding op die studiën een woord over den aard dier studiën ten beste geven, luistert dan

met uw nog frissche opmerkzaamheid naar wat ik zeggen ga over de *disciplina scolastica.* Waart ge geen studenten, ik zou er bijzeggen: Laat u door dat woord *Scolastica* niet afschrikken; want *Scolastiek* wekt op den klank af een besef van wat dor en splinterig, gewrongen en onvrij is. Maar een student gaat niet op den klank af en laat door geen oude schim zich schrik aanjagen. Gij hebt in *scolastica* terstond den wortel van *scola* gegrepen en zaagt dus dadelijk in, dat de *vita scolastica* het leven der *school* is en met de *quodlibeta* der oude scolastieken niets heeft uit te staan. En toch grijpt ge ook zoo de zaak nog niet diep genoeg; want *scola* is ons „*leer*school" niet. *Scola* is veeleer, in den zin waarin we ook van de Hollandsche schilder*school* spreken, geheel de *respublica litterarum*, aanduiding van dien eigen kring in het maatschappelijk leven, die wel in de Hoogeschool haar middelpunt vindt, maar toch zóover heel het land door strekt, als er jonge mannen naar wetenschap dorsten en mannen der wetenschap als lichtende starren in steden of in dorpen schijnen.

Onze Gereformeerde Polyhistor *Alstedt*, die in de dagen der Dordtsche Synode te Herborn bloeide, droeg in 1619 aan onze Hoogmogende Heeren Staten-Generaal een wonderbaren quartijn op. Een lijvig boek van meer dan vier duizend kolommen, waarmeê hij aan elk student, die slecht bij kas was, de kosten spaarde, om zich een bibliotheek aan te schaffen; want ziet, zijn *éene* quartijn deed dienst als handboek voor *alle* vakken, Het *was* een bibliotheek op zichzelf. Tot zelfs een Hebreeuwsch en Grieksch en Latijnsch lexicon stond er in, en het handboek voor de muziek was er niet in vergeten. Maar, waar ik op komen wilde, in dezen quartijn behandelt Alstedt ook de

Ethica, en na die te hebben afgedaan, zegt hij, dat hij nu overgaat tot de *Symbiotica*, dat is: tot de wetenschappen der *symbiosis* of *saamleving*, en deze, zegt hij, zijn drie in aantal; want er zijn drie levenskringen, die principieel met een eigen straal getrokken worden, te weten de *Oeconomica*, de *Politica* en de *Scolastica*. De *Oeconomica*, dat is de wetenschap van het *familieleven*; de *Politica*, dat is de wetenschap van het *staatsleven*, en dan komt de *Scolastica*, dat is de wetenschap van het geleerden-leven, of wilt ge, van den kring *der mannen van wetenschap*.

Allen die zich aan de studie wijdden, of een classieke opleiding hadden genoten, beschouwde men in die goede dagen nog als een afzonderlijken levenskring, een eigen stand in de maatschappij.

Het besef leefde nog, dat de mannen van wetenschap leefden uit een eigen beginsel, zich bewogen in een eigen wereld en in het groot geheel der menschelijke saamleving een eigen heilige taak van Godswege te vervullen hadden.

De studenten werden daarom niet toegesproken als „Weledele Heeren", een zinlooze klank, evenals heel het gebruik van „Heer" in ons nieuwmodisch taaltje, waarbij niemand meer (en ook ik heusch zoo straks niet) aan het huldigen van anderer *heerschappij* denkt. Neen, een professor sprak zijn studenten als *ornatissimi commilitones* aan, dat is: als meê-ingelijfden in het legercorps, waartoe hijzelf behoorde, en als medestrijders *tegen* eenzelfden vijand en *voor* hetzelfde vaderland.

Reeds onder Israel begreep men dat, en beschouwde daarom de mannen van studie als een eigen *generatie*, een afzonderlijk *geslacht*, zoo ge wilt, waarbij elk leeraar „*vader*" heette en zijn „leerlingen" begroet

wierden als zijn geestelijke „*zoons*". Ge kent dat „vader" en „zoon" uit de wijsheid van den Spreukdichter, en hoe heerlijk spreekt u dat besef van een eigen levensroeping en een eigen Goddelijke taak niet toe, als het daar heet: „Mijn zoon! zoo gij mijne „redenen aanneemt en mijne geboden bij u weglegt, „om uw oor naar *wijsheid* te doen opmerken; zoo gij „uw harte tot *verstandigheid* neigt; ja, zoo gij tot „het *verstand* roept; uw stem verheft tot *verstandig-* „*heid*; zoo gij haar zoekt als *zilver* en naspeurt als „verborgen *schatten*, dán zult gij de vreeze des Heeren „verstaan en zult *de kennisse van God* vinden. Want „de Heere geeft wijsheid; uit zijnen mond komt „kennis en verstand. Hij legt weg voor de oprechten „een bestendig wezen" (Spreuken 2 : 1—7).

Hierop rustte dan ook oorspronkelijk heel het begrip van een *universiteit*, want dit beduidde niet wat men er later van gemaakt heeft: een *universitas scientiarum*, maar heel anders: de *universitas docentium et discentium*, leeraren en leerlingen voor één heilig doel als bond- en standgenooten in éénzelfde corporatie vereenigd. Daarom sprak men dan ook van de *respublica litterarum* als van een republiek, die over alle grenzen van staten en van rijken heenschoof en een eigen kring in heel het leven der wereld vormde. En daarom vooral sprak die *respublica litterarum* in eigen taal; niet in het Latijn van Cicero, maar in een Latijn, dat ze zelf daartoe uit het oude Romeinsche taalerts gegoten en gesmeed had.

Het is zoo, dit hoog en heilig begrip der zaak wierd straks *vervalscht*. Jonge mannen, wien het niet om studie te doen was, aasden toch op de voorrechten aan den stand der studeerenden verbonden, en

drongen als echte woekerplanten in onzen heiligen tuin binnen. En toen wierd dit standsgevoel domme, dwaze zelfverheffing, die elk man, die maar in het *Album discipulorum* stond, tot een kwansuis *geleerde* stempelde, en een ieder, die *niet* tot dit heilig Israel behoorde, als een Philistijn of Philister, of, gelijk onze platheid 't nog platter zei, als een *ploert* uitfloot en verguisde. Vooral toen de stand der geleerden nog *uiterlijke* privilegiën bezat en men bij nachtelijke strooptochten op bordjes en op schellen straffeloos den „klabak" trotseeren kon, en een student geen import op zijn wijn betaalde, toen wrocht, gelijk in elken kring, ook hier het privilegie zijn verdervende werking; en *niet* studeeren, maar bellenmoeren en straatkabaal schoppen, en flesschen leêgen, en zijn makkers lijk maken, was het laaghartig bedrijf, waarin de eere van den bond gezocht wierd. En natuurlijk, uit den studentenkring ging die valsche trots dan ook meê het leven in. Omdat men eens student was geweest, waande men levenslang laatdunkend op al wie *niet* gestudeerd had te kunnen neerzien. De heilige lauwerkrans der wetenschap viel in het slijk terneder en men omkranste de verwilderde tronie met een wilde wingerd-rank.

Dit wreekte zich, en de uitkomst, waartoe we thans geraakten, is, dat de kring der wetenschap zijn eigen heerlijke aandrift verloor, zijn vrijbrief verscheurde en zich in den dienst van den Staat stelde, zoodat de *Scolastica* in de *Politica* opging. Dat, erger nog, zucht om het geloof *af te breken* in steê van *te steunen* voor meer dan éen *het* motief van wetenschap wierd. En dat ten leste die booze, bekrompen zelfzucht binnensloop, die in de Academie geen hooger doel zag, dan om

haar bezoeker in den kortst mogelijken tijd te helpen aan wat men noemt een „baantje". Door het eerste boette ze haar vrijheid in, door het tweede stelde ze zich tegen God over, en door het derde wierd ze tot examenstudie verlaagd. En wie weet, misschien zijn ze ook aan onze Universiteit reeds binnengeslopen, jonge mannen, die dan, zoo het heette, aan wetenschap zouden doen, en toch slechts éen doel voor oogen hadden, om op het snelst en goedkoopst voorgoed van alle wetenschap *af te komen*. Schimmelparasieten, bij wie het een *venir* is *pour parvenir*, maar die met hun *labiis lividis* nooit éen teug uit de heilige bron der wetenschap gedronken hebben. Die niet zoeken naar zilver en geen verborgen goud in de aderen van de mijn der wetenschap naspeuren, maar voor wie het eenig „bestendig wezen", dat ze najagen, bestaat in een post, die *vast*, en een traktement, dat *bestendig* is.

Verstaat ge nu, waarom ik van de *Scolastica* wilde spreken? Het was, mijne heeren! om bij den aanvang van dezen nieuwen cursus ons voor Gods aangezicht af te vragen, wat het doel van de studie, het doel van ons leven en verkeeren op het heilig erf der wetenschap zijn moest, of ik wellicht in de borst van meer dan éen uwer de vonk van een heiliger geestdrift mocht aanblazen.

Te *mogen* studeeren is zulk een onschatbaar voorrecht, en uit het altoos slaafsche leven in de maatschappij in de tente der wetenschap te mogen inkeeren, zulk een genadige beschikking van onzen God. De natuur is (Gods Woord zegt: als straf om der zonde wil), zoo hard voor negen en negentig honderdsten van ons geslacht. Van de 1400 millioenen,

die op deze aarde wonen, zijn er stellig 1300 en meer, die in letterlijken zin „in het zweet huns aanschijns" hun brood eten, op het land, in de fabriek, bij schaafbank of aanbeeld, in winkel of kantoor. Altoos bezig om spijs en kleeding en deksel en wat voor onze woning dient, aan de natuur te ontwringen, te bereiden, te vervormen, te verschepen of te verkoopen. En waarlijk daar ziet de echte man van wetenschap niet laatdunkend op neer. Integendeel, hij voelt, dat zóo te leven eigenlijk ook *zijn* lot moest zijn, en dat hij, zich schikkend onder Gods ordinantiën, *ware* dit zijn van God gegeven beroep geworden, ook dáarin geluk en eere zou vinden. Maar nu schiep God, behalve die wereld der natuur, met al haar elementen en krachten en stoffen, ook nog een *wereld der gedachten;* want er is in heel die schepping Λόγος. Ge weet, wat de heilige apostel Johannes in den aanhef van zijn Evangelie getuigt: *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος ... καί δἰ αὐτοῦ τά πάντα ἐγένετο καί χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν ὃ γέγονεν.*

Nu wordt de diepere zin van dezen Λόγος ons alleen door de openbaring van Gods mysterie ontvouwd. Wie God niet als den Drieëenige aanbidt, verstaat dit geheimnis niet. Maar ook al laten we ditmaal het gordijn van deze tente der aanbidding dichtgeschoven, zooveel blijkt dan toch, dat er niet slechts een *schepping*, maar ook een Λόγος *in* die schepping is, en dat de mensch, als naar Gods beeld, en dus *logisch* geschapen, vatbaarheid en dies roeping bezit, om met zijn eigen logisch denken dezen Λόγος Gods, die in de schepping glinstert, *na te denken*; en dit, mijne heeren! is de schoone, de verhevene, de heilige taak der wetenschap.

Was nu de natuur niet zoo hard en het leven niet zoo wreed, zoo konden in het genot van die heilige roeping *velen* ingaan; maar, gelijk het nu staat, is die eere en dat voorrecht slechts aan *zeer enkelen* gegund en moet verreweg de overgroote meerderheid dat heilig voorrecht derven.

Maar u en ons is die hooge gunste van onzen God toegekomen. Wij zijn van die zeldzaam bevoorrechten. En daarom wee over u en schande over uw caricatuur-existentie, zoo ge Gods heilige roepstem op het erf der wetenschap niet hoort, en niet jubelt met dank en nimmer eindigende lofzegging, dat het God beliefd heeft, uit vrije genade, ook u voor zoo edele, zoo verheffende, zoo bezielde roeping te verkiezen als *zijn* instrument.

Het is Gods eere, dat er wetenschap in den lande zij. Zijn gedachte, zijn Λόγος, mág niet ongekend en onnagespeurd in den κόσμος blijven schuilen. Hij schiep ons als logische wezens, opdat we zijn Λόγος zouden naspeuren, uitbrengen, zelf bewonderen en doen bewonderen. Ook hierin is de heerlijkheid van *zijn Naam*. Zonder wetenschap *ligt* die schat wel in de schepping verborgen, maar ze komt er niet uit; en gelijk de Zoeloekaffer eeuwenlang over de goudvelden liep, zonder te vermoeden wat schat de Transvaler er eens uit zou delven, zoo ook treedt de onwetenschappelijke man den bodem van Gods schepping plat, tot de man van wetenschap de mijn der kennisse ontdekt, die mijn ontsluit, er indaalt, en er zoekt naar zilver, en er het goud van Gods gedachten uit tevoorschijn brengt.

Want wel kan de mensch leven *zonder* wetenschap; dit toont u de Beetchuaan, de Mongool en de

Roodhuid; maar toch eerst als er zelfbewustheid in hoogeren zin ontwaakt, ontvangt het menschelijk leven zijn adel uit de gedachten Gods, neemt 's menschen macht over de natuur toe, en verhuist hij uit de kelderwoning naar de luchtiger bovenzaal vol glans en vol licht.

Er ligt dus in de wetenschap *drieërlei* heerlijks; ze brengt een verborgen heerlijkheid Gods aan het daglicht; ze geeft u een heilige genieting in het opdelven zelf van het goud, dat in Gods schepping schuilt; en ze gunt u de eere, om den adel en den welstand van het menschelijk leven te verhoogen. En wat zoudt ge dan wanen, dat blokken, pompen en examen-doen u reeds tot een wetenschappelijk man zou vormen! Neen, zeg ik u, al hadt ge al uw hersenen volgestouwd met feiten en met stelsels, en al hadt ge elk examen met den hoogsten lof doorstaan, nog zoudt ge minder dan een waterputter en een houthakker in dit keurcorps der studeerenden zijn, zoo ge niet ingingt met heel uw hart en met al uw verstand in die wereld der gedachten Gods; en zoo ge in die wereld van Gods volheerlijke gedachten de stem niet beluisterd hadt van Hem, die ook u in die wereld tot een priester der wetenschap geordineerd, ja, u met heilige zalfolie voor dat priesterschap had gezalfd.

Dorst om te strijden *tegen* de duisternis en *voor* het licht, is hierbij de heilige vonk, die elk man van wetenschap in de borst gloeien moet. De glans van het gas school eeuwenlang in de donkere kolenmijn; maar eerst toen die kool uit de mijn wierd uitgegraven en door menschenkunst bewerkt, kwam de schittering, die God in die kolenmijn verborgen hield, aan den dag. En zoo ook is het uw hooge roeping, om het

licht van Gods glansen aan het verborgene der schepping te ontworstelen, niet om eere voor uzelf te zoeken, maar eere voor uw God.

Het is zoo, ook langs anderen weg dan dien der wetenschap heeft God in onze duisternis licht doen opgaan. Niet zijns is de wreedheid onzer eeuw, die geslacht na geslacht in donkerheid laat omdolen, tot eindelijk in deze negentiende eeuw het licht in die donkerheid, en dan nog slechts voor de aristocratie der geesten, kon opgaan. God is genadig en barmhartig, en door zijn openbaring en de stichting zijner kerk had Hij van den aanbeginne een glans ontstoken, dien het geloof indronk en die een Abraham, een Mozes rijk maakte, gelijk geen wetenschap der negentiende eeuw het vermag. Rijk in hun hart, rijk in hun gemoed, rijk in die fijne, teedere gewaarwordingen van het zieleleven, die het merk van het eeuwige dragen! En wel verre dat de man van wetenschap dit geloof zou kunnen ontberen, moet ook hij juist beginnen met in dit geloof rijk te zijn, zal hij anders ooit de heilige aandrift in zijn hart voelen trillen, die hem tot het naspeuren van echte wetenschap prikkelt.

Maar toch, de wetenschap is *iets anders*, niet iets hoogers, maar een werk van onzen geest, waarbij die geest *op andere paden* wandelt. Ook al was er geen behoudenis voor zondaren, en al deed Gods toorn ons allen saam voor eeuwig in verderf verzinken, dan nog zou ons geslacht niet van de roeping ontslagen zijn, om den *Logos*, dien God in zijn schepping verborg, na te speuren en uit te brengen. Aan deze eere Gods mag niet tekortgedaan. Slechts in zóoverre is de wetenschap aan het geloof gebonden, dat een ongeloovig man onder de mannen van wetenschap,

haar *bijenkorf*, voor zooveel aan hem staat, in een *wespennest* doet ontaarden, en *on*opzettelijk, alleen wijl hij niet anders *kan*, dien Logos, die in de wereld schuilt, aan God ontrooft en voor het gedichtsel van zijn eigen geest uitvent. Vandaar die richting in de wetenschap dezer eeuw, om iets *buiten* God, *zonder* God, *tegen* God te willen zijn en in belaching van het geloof haar glorie te willen zoeken. Ook die ontspoorde wetenschap biedt daarom wel winste; want wat ze goed constateert *is* geconstateerd en wat ze zuiver naspeurt *is* nagespeurd; maar toch, ze draagt een element van bedenkelijk gevaar in zich, in zooverre ze óf naar materialiseering der wetenschap afdoolt, óf wel haar hypothesen tegen de *θέσις* van Gods openbaring overstelt, en op beide paden afwijkt van haar heilige roeping, om *Gods dienaresse*, priesteresse in *zijn* heiligen tempel te zijn.

Dat de mannen des geloofs daarom het erf der wetenschap zouden moeten ontvluchten, kan slechts de onwetenschappelijke man beweren. Dat toch ware eigen roeping verzaken, de wetenschap aan onheilige secularisatie prijsgeven en zélf den invloed verbeuren, dien ook de man des geloofs op het denken van ons geslacht moet uitoefenen. Eer integendeel — en hieruit gist ge, wat aan onze Vrije Universiteit haar oorsprong gaf — is het bij zulk een stand van zaken noodig, dat er een te warmer, te kloeker wetenschappelijke ijver onder Gods volk ontwake, om practisch en feitelijk de logen, alsof het geloof ooit de wetenschap zou haten, teniet te doen; de ontspoorde wetenschap weer in haar van God gegeven spoor terug te leiden; en daarbij niet anderer studie hooghartig te versmaden, maar mét die anderen,

mits op eigen erf, mede te werken aan het volbrengen van de groote wetenschappelijke taak der menschheid.

Maar ik hoor u, mijne heeren! en begrijp iets van den kwalijk verholen spotlach, waarmeê ge mij vraagt, of studenten dan reeds doctoren zijn, en of ik u, die pas in uw studiën inkomt of er nog vóor staat, dan op Amstels straten zou willen zien rondwandelen met in de hooge borst de pedante inbeelding: „Hier gaat een man van wetenschap." Neen, dat wensch ik niet. Eer hoop ik, dat ge de aloude traditie nooit in onbruik zult laten komen, om elk pedant jonkman, die in uw kring mocht insluipen, duchtig af te borstelen. Al wie een medestudent van deze academische melaatschheid verlost, zal zich verdienstelijk gemaakt hebben aan het vaderland. Genie van het echte goud kent, gelijk het Fichte zoo schoon betuigde, zijn eigen schoon niet. Wezenlijk talent geurt als de bloem, zonder het zelf te weten. Echt wetenschappelijke zin bezit zijn sieraad in den blos der naïveteit. Van jonge mannen, die te vroeg merken, hoe knap ze zijn, en die als een wonder van hun dorp naar de Academiestad reizen, hoopt de wetenschap niets. Ja, ik ga verder en zeg u, dat een jongmensch, die op zijn kamer zit uit te rekenen, of ook hij niet misschien van het hout is, waar men professoren uit snijdt, zelfs niet eens student had moeten worden en uit het *album discipulorum* wegens heimelijk wangedrag moest worden geroyeerd. Ook weet ik zeer wel, dat niet éen man *alle* wetenschap kan leeren, en dat ge eer met een oesterschaal de Noordzee leêgschept, dan dat een student met de schaal zijner hersenen den

oceaan der wetenschappen zou uitdrinken. Reeds voor een enkel vak zijn de studiën zoo omvangrijk, dat een eindexamen, zelfs met den hoogsten lof, nog weinig anders inhoudt dan de verklaring, hoe deze nieuwgeslagen doctor nu althans eenigermate kan gaan beseffen, hoe bijna *niets* hij nog weet of begrijpt. Er is in Europa maar éen Montblanc, en ook onder ons, menschenkinderen, is er op intellectueel gebied, o zoo veel vlakte, dan een breede bergrug van middelmatig hoogland, en hier en daar slechts een eenzame Alpentop, die uitsteekt. Wil dus de *scola* zichzelve niet erger dan decimeeren, dan mag ze haar regel niet naar die enkele genieën stellen. Dat liep op een zondvloed uit met nauwelijks acht zielen, en daarbij veel vee in de arke. Neen, haar levensregel moet *heel* het corps der studeerenden omvatten, en dus ook op de hospitaalsoldaten van het leger zijn aangelegd. Maar zelfs dan eischt studeeren, in welk vak ook, nog altoos zoo ontzaglijke inspanning, zelfs al stelt men zich geen hooger eisch, dan om fatsoenlijk meê te doen, dat er waarlijk geen tijd overblijft, om nog de microob van de verwaandheid te voeden. Dege studie is voor die woekerdiertjes het natuurlijk tegengif, en de genezing mist nooit.

Maar al komt een recruut, zeg een regimentskind, pas bij het vaandel, daarom heeft hij nog wel geen toegang in den krijgsraad, of het moest zijn om een boek of kaart aan den veldheer aan te reiken, *maar bij het vaandel hoort hij dan toch.* En als morgen den dag heel het leger uiteen wordt geslagen, en die recruut blijft ten leste alleen over, dan raapt nog die éene recruut, zoo hij een man is, dat vaandel op, en zwaait het in stervensmoed rond, om het niet dan uit zijn

verstijfde hand in de hand van den vijand te laten overgaan.

En dát heilig besef is het, mijne heeren! dat ik ook in u, bij uw binnentreden in de veste der wetenschap, wilde wekken; want hoe ge dan ook uw bescheiden positie op den uitersten achtergrond van ons corps inneemt, ge staat dan toch *binnen* de grens, die het erf der wetenschap van wat daarbuiten ligt afscheidt. Recruut, en nog geen maarschalksstaf in de hand, maar *bij het corps zijt ge dan toch ingelijfd*. In het streven en bedoelen van dat corps moet dus ook uw streven en bedoelen opgaan. Ge draagt er de uniform van, en daarom mag de geest, die dit corps ter overwinning bezielt, ook aan uw geest niet vreemd zijn. Want zondigt de veldheer, zoo hij den slag waagt, zonder zijn Goddelijk beroep voor het aangezicht zijns Gods te hebben gedragen, ook de nummerverwisselaar is onvroom, die bij zijn schilderhuis postvat, zonder het Goddelijk karakter van zijn beroep te beseffen en er naar zijn God bij op te zien. Bedoel ik daarmeê, dat ge *bidden* moet, ook eer ge Lysias openslaat of het Hebreeuwsche alphabet gaat leeren? Zeer zeker moet ge ook dat; maar toch, wat ik bedoel, gaat dieper. Ik bedoel, dat ge ook met heel uw roeping en uw wetenschappelijk streven u zoo voor Gods aangezicht zult stellen, dat uw bidden voor uw studie er vanzelf uit voortvloeit, en er niet aan worde gehecht als een lap op het kleed. Wat ik van u vraag is, dat ge er iets van beseffen zult, waarom God voor de eere van zijn eigen werk wil, dat er wetenschap onder menschen zij; dat ge zult inzien, hoe om der zonde wil slechts *enkele* uitverkorenen, in allerlei graad, de

bemoeiing met deze wetenschap zich als hun Goddelijk beroep zien aangewezen; dat ge jubelen zult van dank en lof, dat u uit louter genade het heerlijk voorrecht gegund wordt, in den kring dier uitverkorenen plaats te nemen; en dat ge van meet af doordrongen zult zijn van de bange gedachte, hoe voor elk man, voor wien dit zijn Goddelijk beroep is, zijn studiën verspeeld zijn en zijn leven verkwist is, zoo hij sterft *zonder dat voor zijn aandeel God zijn eere ook van hem bekomen heeft.* Of, om het met toespeling op een woord des Heeren te zeggen, dat ge zult inzien, hoe anders de man met de spade en de man van het schootsvel, mits ze over hun beroep nadenken, u, mijne heeren studenten, zullen voorgaan in dit wetenschappelijk koninkrijk Gods.

Hiermeê is niet gezegd, dat ge allen straks dikke boeken moet schrijven of de wetenschap verder brengen. De last, om de eeuwige gletschers te formeeren is slechts aan de toppen boven de sneeuwlinie opgelegd, en wat daaronder ligt, smelt toch. Maar wel heeft elk uwer de roeping, om wetenschappelijk *te bestaan* en voor de groote bijenkorf van het leven honig te puren ten bate der omgeving, waarin ge straks geplaatst wordt. Reeds éen wetenschappelijk man op een dorp is voor dat dorp een brandpunt van hooger leven. Niet *gediend te worden* maar *te dienen* moet ook voor den man der wetenschap de heerlijke levenstaak zijn. „Gij hebt het om niet ontvangen, geeft het om niet”, blijft onze levensregel. Maar op dit *ontvangen* komt het dan ook aan. Niet om maar *veel* te ontvangen; want de rotssteen, waar de waterval langs neerklettert, *ontvangt* minder dan de rulle akker, die slechts

door droppelen uit de wolk wordt nat gemaakt.

Het „ontvangen", dat tot *kennisse* leidt, vindt, naar het ethymologisch gebruik van schier alle talen, zijn beeld in de teling van het menschelijk leven. De onkuische vrouw wordt slechts bij ongeluk moeder; de hoer sterft meest kinderloos; alleen de kuische, eerbare vrouw „ontvangt". Maar juist daarom wordt u de eisch gesteld, dat ge in liefde de wetenschap omarmt, dat er een vonk van heilig vuur voor die wetenschap in uw bloed tintele, en dat ge, niet op de markt des levens, maar in het verborgene, Goddelijken wellust indrinkt uit haar schoon. In uw *bewustzijn* ligt voor u als mannen van wetenschap uw heerlijkheid. Dat is *uw* arbeidsveld. Niet maar te leven, maar *te weten*, dat en *hoe* ge leeft, en *hoe* het leeft om u heen, en *hoe* dit al saamhangt en leeft uit die éene werkende oorzaak, die van Gods mogendheid en Gods heilige wijsheid uitgaat. Een ander moet, als het avond wordt, gezaaid en geploegd, geteld en gerekend hebben, maar gij moet *gedacht* hebben, *nagedacht*, *doorgedacht*, tot er eindelijk een oogst van *eigen gedachten* ook op het veld van uw bewustzijn ontkiemde en rijpen mag.

Ook gij voor uw aandeel moet boomkweeker in den heiligen tuin zijn; en of nu de een er een cederpalm of wijnstok in plant, terwijl gij misschien slechts een sering of hysop zult stekken, dat doet er niet toe; zelfs de munt, de dille en de komijn rekenen onder de planten mede; zóo er maar *iets* groeit en zoo dat iets maar geen *onkruid* is.

En waaraan dit nu uitkomt? Al aanstonds hieraan, of de studie u een lust of een last zij. Ontspanning mag er ook, ik zou zeggen, *moet* er zijn; maar

reeds die ontspanning, die ge zoekt, teekent u. Want zijt ge, om nogmaals met Fichte te spreken, iemand, die, als even de boeken opzij kunnen, er lust in hebt, om ijlings naar het lagere af te dalen en in ruwheid of liederlijkheid, in brasserij of dronkenschap uw schade in te halen, neen, dan zijt ge op dit heilig slagveld geen man van het vaandel, maar een ellendig *maraudeur*; en slechts dan. zoo ook bij uw ontspanning uitkomt, dat het *edele* u boeit en het *fijnere* genot u genieting bereidt, ontvangt ge op dit heilig erf den ridderslag. Doch ook als het van *ont*spanning op *in*spanning teruggaat, komt dit uit. De vraag is toch, *hoe* ge studeert. Eerst de propaedeutische studiën door, om maar aan het vak te komen; en dan voor dat vak de gemeene vragen voor een examen uitvisschen; en dan met het diploma in den zak denken: „Goddank! nu van mijn leven in die boeken niet meer"? Maar wat heeft zulk een afgerichte hardlooper dan van God in zijn talen, van God in zijn meetkunde, van God in de classieke schoonheden, van God in de aderen en vezelen van zijn eigen vak gegist? Met open oogen zag hij *niets*, met de ooren open heeft hij *niets* gehoord. Hij heeft *ballast* ingenomen, ballast gevaren, en werpt nu zijn ballast weer over boord. Hij is het land doorgereden in een toewagen; heeft ook bij nachtelijk donker in dorp na dorp zijn kwartier opgezocht; maar nu het einddoel van de reis bereikt is, *weet* hij niets van het land, omdat hij niets zag en niets opmerkte.

Mijne heeren! een boer, die zijn ploegpaard *bestudeerd* heeft en er meê weet om te gaan, is wetenschappelijker dan deze afgestudeerde en gediplomeerde student, wiens heele wetenschappelijkheid in een hem

uitgereikt stuk scheurpapier bestaat; een papier, dat levenslang een aanklacht blijft voor zijn conscientie.

Echte studie is rustig. Niet eerst een jaar of anderhalf jaar verbeuzelen, en dan zich bij manier van den spuitgast in het zweet werken aan de pomp. Wie zin voor wetenschap heeft, is als de bij, die dag aan dag vroeg uitvliegt en op tijd weerkeert en honig uit alle bloemen puurt. Dat merkt ge daaraan, of een student alleen doet, wat *pensum* voor het examen is, of ook lust heeft om te *lezen*, op *algemeene* ontwikkeling uit is, en eens een stuk, bijv. uit de Ilias bestudeert, niet om maar, als het eens mocht gevraagd worden, het half radbrakend te kunnen vertalen, maar om zelf er van te genieten, omdat het schoon is, en te voelen, waar dat schoone in schuilt.

De pseudo-student bouwt, als de kinderen, huisjes van blokjes, en bergt straks, als het gezien is, zijn blokjes weer in de blokkendoos weg. Maar de echte student bouwt een *wezenlijk* huis, en zorgt daarom, dat het bij zijn studie heusch en echt-*wezenlijk* toega. De balk moet een *heusche* balk, de ijzeren bout van *ijzer* en niet van tin zijn. De hoeksteen een *wezenlijke* hoeksteen, waar iets op rusten kan. Dit maakt, dat er waarheidszin in hem ontluikt. Niet er naar raden, en bij geval een draaglijk antwoord geven. Niet bluffen en pronken met wat niet gevraagd wordt en er niet toe doet. Maar wat ge weet, dan ook *weten*. Elk argument een heusch argument. Elk oordeel een wezenlijk oordeel. Van elke verbinding van gedachten de schakels stuk voor stuk nagezien, of de keten wel sluit. Immers de man van wetenschap goochelt niet, maar wordt verwaardigd om het goud van Gods gedachten, het diamant van zijn Goddelijke wijs-

heid na te speuren; en bij goud en diamant hoort *echte keur.* Dan weet ge wel veel minder dan de bluffer en staat ge soms in schamele kleedij bij den pronker vergeleken; maar is de vrouw, die haar hals met een enkel *echt diamant* mag sieren, niet rijker dan de sloor uit het café chantant, die haar borst met valsche steenen bezaaid heeft?

---

o, Mocht dan dit stil besef van een heilige roeping steeds meer heel uw academisch leven beheerschen! Beheerschen uw verhouding *tot uw Hoogleeraren*, voor wie de gluiper kruipt, om bij de visitatie aan de grenzen geen moeilijkheden te ondervinden, en die de „studentikoze" student zich als geliefkoosd mikpunt voor de pijlen van zijn spot kiest; maar mannen in wie de echte student ziet, wat de soldaat, ik zeg niet in zijn garnizoen, maar op het slagveld in zijn officieren bezit, mannen, die er *iets* meer van weten en die hem daarom brengen kunnen, waar hij zonder hen niet kwam. Geen overheden, maar *commilitones;* want het begrip *commilito* is noodzakelijk wederkeerig. Mannen, die hij niet schuwt, maar zoekt. Voor wier fouten en gebreken zijn oog helder openstaat en ter wier verbetering ook de studentenhumor dienst moet doen, maar met wie ten slotte toch één heilige roeping hem gemeen is.

Op uw *onderling verkeer* moet die invloed niet minder merkbaar zijn. Omdat we saam een scola, een eigen kring, een eigen stand vormen, moet het motief, waarvoor God dien kring in het leven riep, ook uw onderlingen omgang beheerschen. Een jager spreekt

vanzelf over zijn patrijs, over zijn hond en zijn jacht-avonturen. Een zeeman zult ge over bakboord en stuurboord, over loef en lij, over ra en boegspriet hooren praten. Een goed huismoeder heeft over haar kinderen en haar dienstboden den mond soms al te vol. En zoo ook zult ge echte studenten hooren praten, ja soms wel over een *grata puella,* waar hun oog op viel, of over een prachtige carambole, die ze gemaakt hebben, maar toch in den regel zal hun gesprek een dispuut *uit de wereld der gedachten* wezen; een schermutseling, die op *heusch vechten* soms wonderveel gelijkt. Kleinsteedsch krakeel en nietige benijding wordt bij den echten student door frisschen toon en rondheid van taal afgesneden. Ze smoren geen wolf op hun hart. Soms zeggen ze elkaar ongezouten de waarheid. Maar achter den rug klappen laten ze over aan den „Philistijn".

Zelfs aan hun *beurs* en aan de zorge voor hun *lichaam* merkt ge, of dat echt besef van heilige roeping hen voortstuwt. Want ik weet wel, de beurs was voor een goed student altoos „de zwakke zijde"; maar toch, het maakt zulk een aanmerkelijk verschil, of een student, gelijk een jager zijn patrijs, zoo in triomf een boek naar huis draagt, dat hij wat handig op een auctie heeft afgemijnd, of dat zelfs het boekengeld weggaat voor een lila dasje, voor dwaas-dure sigaren, of om te rijden met de vier. Ik bespot daarom sommiger kleinheid van middelen niet; er zijn er ook, die naar boeken hunkeren zouden en heimwee voelen bij hun leêge planken. Maar die *vermorsen* het dan ook niet, en zelfs uit dat heimwee bij hun leêge planken spreekt de studietrek van hun hart.

En sprak ik *van uw lichaam*, ook dat deed ik met

ernst. Reeds de apostel Paulus wees er op, hoe de Grieksche athleten en kampspelers er terdege op bedacht waren, om de kracht van hun spieren te stalen tegen dat de wedstrijd kwam; en in onze turners en wielrijders en roeiers hebben we het voorbeeld voor oogen, hoe ook zij door *verstandige behandeling van het lichaam* de kracht en de bruikbaarheid van hun spieren verhoogen. En zou dan de man van wetenschap voor God verantwoord zijn, zoo hij over alles, maar niet over zijn lichaam nadacht en geheel onwetenschappelijk zijn eigen lichaam verwaarloosde? Met dat onheilig spiritualisme vordert ge hier niets. „Man van geest" te zijn, moet ge juist daarin toonen, dat ge niet op een *geest* gelijken gaat. Uw roeping is, over het verband der dingen na te denken, en raakt u dan het verband tusschen uzelf en uw lichaam niet? En is dit dan niet het eigenaardige van onze scola en uw roeping in haar, dat studie tegen *lichaamsbeweging* overstaat en uw inspanning concentreert op dat deel van uw lichaam, dat ge uw *hersenen* noemt en dat sterker dan eenig ander lichaamsdeel den welstand van heel uw lichaam beheerscht en bij overspanning uitput. Daarom moet ge van uw lichaam *studie* maken. Ge moet het oefenen, ge moet het frisch houden. Alleen in *sano corpore* woont de *sana mens*. En wie waant, dat frissche lucht, krachtige beweging, degelijke voeding en geregelde slaap voor den dienst der wetenschap bijzaak zijn, die leze Bilderdijks *Ziekte der geleerden* eens, en worde door dit reusachtig *baken in zee* van zijn overmoed en zijn waanzin genezen.

Ook *uw studiën* moeten door dat besef van den wetenschappelijken kring, waarin ge zijt ingelijfd, bezield

en gericht worden. Er moet gebouwd, en die bouw vraagt ook *voor* uw geest en *van* uw geest architectonisch beleid. Geen Sysiphus-arbeid, waarbij de opgewentelde steen weer doelloos neërrolt. Geen scheppen in het Danaïdenvat, dat het opgevangen vocht weer even snel laat wegvloeien als het dat inliet. En daarom, aanschouwt de lammeren, die op het land neergedoken, op hun wijs aan het *repeteeren* gaan; want wie maar al doorstudeert en *niet repeteert*, weet op het einde niets.

Zoo moet er *methode* zijn in uw studie. Indien iets, dan moet de studie der wetenschappen *wetenschappelijk* aangelegd. Niet maar werken, maar er over nadenken *hoe* ge werkt. Waarom *dit* wel, en *dat* niet. Dit *eerst*, en dat *later*. Niet naar de boeken op uw plankje staan, maar zooals uw assimulatievermogen in verband met den organischen samenhang der kennis het eischt. En al beperk ik uw vrijheid niet, al te vrij leidt ook bij studeeren tot doelloos verdampen. En daarom, wie orde op zijn tijd stelt en de kunst verstaat om ook met uren en minuten te woekeren, verdubbelt zijn werktijd en heeft nog meer vrijaf op den koop toe. *Orde* is het wachtwoord der wetenschap. Wie chaotisch studeert, verliest zich in zijn chaos. *Qui va piano va sano é qui va sano va lontano*, dat hebben niet de straatslijpers, en niet de mannen der vlakte, maar de beklimmers der hooge Alpentoppen ons geleerd.

Ten slotte kom ik *op den vorm*, mijne heeren! waarvan ik toestem, dat hij zelfstandig in de wereld *der kunsten* tehuis hoort, maar om welks schoon toch ook de wereld der wetenschap roept. Aanzie den Vader der lichten! Is in zijn schepping dan ooit de vorm afwezig, en is niet bij het kleinste blad en het nietigst insect die

vorm op het kunstigst afgewerkt? En zou het aan het keurcorps van de mannen der wetenschap dan voegen, om voor den eisch van den vorm zich te hoog, voor de beperking van dien vorm te onafhankelijk te gevoelen? Ik weet wel, zin voor den vorm is niet aan elk uwer in gelijke mate geschonken, en ik sta er dan ook niet op, dat elks kamer even smaakvol ingericht en de snit van elks jas even keurig zij. Maar éen eisch stelt de stand, waartoe ge behoort, u allen zonder onderscheid, en dat is, dat ge werk zult maken *van den vorm der productie.* De aloude les: *Non scolae sed vitae* beduidt, dat ge elk op uw manier straks in het leven der maatschappij hebt op te treden, om haar als mannen van wetenschappelijke ontwikkeling te dienen, te zegenen, te bezielen; en dat kunt ge niet, zoo ge *den vorm* verwaarloost. De vorm is de hydraulische boor, waarmeê hetgeen ge der maatschappij straks te zeggen hebt, er bij haar in moet. En als er nu voor de balie, op den katheder, op den kansel, op het platform, of in het discours twee mannen optreden, de eene van éen talent, maar wiens verschijnen prettig aandoet, wiens gedachten helder vloeien, wiens taal en stijl gekuischt, wiens stem welluidend, wiens uitspraak zuiver, wiens wijze van spreken indringend en wiens gebaar wel aangelegd is, dan oefent die man met zijn éene talent toch tienmaal meer invloed dan de man van tien talenten, maar die slordig optreedt, slecht styleert, een gebrek in zijn tongval behield, er stijf bij staat, en met zijn armen de molenwiek slaat. De *vorm van productie* is u daarom broodbehoefte. Ge kunt er niet buiten, daar hangt uw opgang, uw toekomst, uw invloed aan. Die zal

over de vraag beslissen, of ge in de wereld der wetenschap kracht verspillen of kracht tot haar doel brengen zult; dat wil zeggen, of ge aan uw van God gegeven roeping zult beantwoorden, of die roeping zult verzaken. En nu weet ik het wel, die vorm kan hol, kan gemaakt, kan leugenachtig zijn, en daar beware God u voor. Maar ook beware de Heere u voor de lichtzinnigheid, dat ge wanen zoudt: „Die vorm zal vanzelf wel komen.” Bij genieën moge dat waar zijn, maar wie uwer nog genoeg bescheidenheid bezit, om zich geen genie in zichzelf te droomen, die zette ook *op dien vorm* studie, en wete, dat ook van dien vorm het zeggen geldt, ons door Elout herinnerd: *Pour savoir quelque chose, il faut l'avoir appris.*

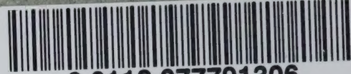
En hiermeê kom ik tot het einde van mijn toespraak en keer daarbij tot mijn uitgangspunt terug: de *scola* of wilt ge, de kring der wetenschappelijk gevormden, bij Godes gratie, een eigen stand, door Hem ingesteld, krachtens Goddelijke roeping. Want houdt ge dit vast, dan ligt de eisch van een rein leven en oprechte godzaligheid hier vanzelf in opgesloten. Wetenschap is geen afgetrokkene geleerdheid, en 't „hoe grooter geest, hoe grooter beest” strekt slechts ten bewijze, wat macht van genie en talent er door hoogmoed en onreinheid voor den dienst van den heiligen tempel der wetenschap is teloorgegaan en nog gaat.

Dan moge het vernuft schitteren, vlugheid bewondering wekken en geleerdheid u duizelen doen, maar *de zedelijke waarheidszin* ontbreekt, en er ontbreekt de zalving der priesterlijke, dienende, zich toewijdende liefde. Tὸ ἀληθές en τὸ ἀγαθόν, ze *zijn* in uw hart niet te schei-

den, en wie in den tempel der wetenschap de wet zijns Gods niet eert, stuift wolken van stof op, die zijn blik op de waarheid slechts verduisteren. Leeft daarom rein; haat wat gemeen, wat laag, wat onzedelijk is; alleen voor den rechtvaardige wordt het licht gezaaid ook op de velden der wetenschap; mits maar, en hier leg ik nadruk op, het niet de rechtvaardigheid van *den Stoicyn* zij, maar de teedere reinheid van *het kind van God.* Uit het geloof alleen spat de vonk, die het vuur van geestdrift voor de wetenschap ook in uw borst met heldere vlam kan doen branden. Een geloof, dat én Gods openbaring tot zijn spijze heeft, én er eerbiedig het hoofd voor buigt, én dat u persoonlijk de zaligheid schenkt van u Gods kind te weten; maar in toepassing op de *scola* dan ook zulk een geloof, dat u den Heere der heerlijkheid in uw studiën doet dienen, en u de onwrikbaar vaste overtuiging schenkt, dat Hij u voor deze studiën *uitverkoor.* Toepassing van het *cor ecclesiae*, of, wilt ge, van het stuk der *uitverkiezing*, ook op uw studiën, zietdaar waartoe het aan elke Gereformeerde universiteit komen moet. Zelfs de minste onder de broederen mag niet zeggen: „Ik ben een afgesnedene," en ook al koost ge zelf niet, ja, al koos uw vader of moeder voor u dezen stand, toch zult ge ook bij die *middellijke* levensbepaling aan de roeping van uw God vasthouden. *Hij* heeft uw leven in dezen stand, in dezen kring, in deze wereld der wetenschap verordend; en wee u, zoo ge voor deze roeping van uw God geen oor hebt, of zijn verordineering weerstaat. Hij riep voor die studie ook u bij name, en gij hebt niet anders te antwoorden dan: „Zie, hier ben ik, Heere!" en tot aan uw sterven toe in dezen dienst van uw God getrouw te zijn.

Mijne heeren! laat in dien toon dan ons lied ook voor dezen cursus worden ingezet. Teleurstelling zal ook nu ons wel beiden, maar ook voor de zonde in de wereld der wetenschap is in het bloed des Middelaars verzoening ontsprongen. Zoo ge u maar voor één ding wacht, hiervoor, dat ge, ook bij uw studiën, *het ideaal nooit prijsgeeft*, dat wil zeggen, dat ge het ook bij uw studiën *staan laat*, *gelijk God het gezet heeft*, en het niet verknutselt naar uw eigen bekrompenheden.

IK HEB GEZEGD!

Koninklijke Nederlandsche Stoomdrrukkeij,
Warmoesstraat 106, Amsterdam.